

KORXONALARNING TASHQI IQTISODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNI BOSHQARISH

*Ibragimov G'anijon G'ayratovich - Toshkent Davlat Iqtisodiyot
Universiteti, Qo'shma ta'lim dasturlarini muvofiqlashtirish markaz boshlig'i -
Innovatsion menejment kafedrası Phd dotsenti*

*Muradov Samandar Murod o'g'li - Toshkent Davlat Iqtisodiyot
Universiteti "Menejment" fakulteti 3-kurs talabasi*

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada tashqi iqtisodiy faoliyatning mohiyati, asosiy tamoyillari va uning korxonalar rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Tashqi iqtisodiy faoliyatni tashkil qilishda strategik rejalashtirish, xalqaro qonunchilikka rioya qilish, marketing yondashuvlari, innovatsiyalarni joriy etish va risklarni boshqarish kabi tamoyillarning ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada xorijiy adabiyotlar asosida ilmiy yondashuvlar va amaliyotda qo'llaniladigan metodlar keltirilgan. Tadqiqot natijalari tashqi iqtisodiy faoliyatni samarali boshqarish orqali korxonaning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.*

***Kalit so'zlar:** Tashqi iqtisodiy faoliyat, eksport, import, xalqaro marketing, innovatsiyalar, strategik rejalashtirish, risklarni boshqarish, xalqaro qonunchilik*

Kirish

Bugungi kunda globallashtirish va iqtisodiy integratsiya jarayonlari kuchayib borayotgan bir davrda korxonalar uchun tashqi iqtisodiy faoliyatning ahamiyati ortib bormoqda. Xalqaro bozorlarning rivojlanishi va raqobatning keskinlashuvi korxonalarini o'z mahsulotlarini eksport qilish, yangi bozorlarni o'zlashtirish va xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yishga undamoqda. Tashqi iqtisodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshiradigan korxonalar nafaqat moliyaviy barqarorlikka erishadi, balki o'z brendining xalqaro obro'sini oshiradi va qo'shimcha daromad manbalarini yaratadi.

Tashqi iqtisodiy faoliyat bu korxonalar uchun oddiy savdo aloqalaridan ko‘ra kengroq tushunchani anglatadi. Bu jarayonda xalqaro bozorlar talabi va qonunchilik me‘yorlarini hisobga olish, resurslarni samarali boshqarish va innovatsiyalarni joriy etish muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, eksport va import jarayonlari, xalqaro investitsiyalarni jalb qilish hamda global miqyosda biznes aloqalarni rivojlantirish korxonaning uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Ammo xalqaro bozorlarda muvaffaqiyat qozonish oson emas. Korxonalarining tashqi iqtisodiy faoliyatda duch keladigan asosiy muammolari qatoriga malakali kadrlarning yetishmasligi, xalqaro raqobatbardoshlikni ta‘minlash uchun zarur texnologiyalarning qimmatligi, normativ-huquqiy cheklovlar va moliyaviy resurslarning yetarli emasligi kiradi. Ushbu muammolarni samarali boshqarish va yechimlarini topish uchun korxonalar strategik yondashuvlarni qo‘llashi zarur.

Mazkur maqolada korxonalar uchun tashqi iqtisodiy faoliyatni muvaffaqiyatli boshqarishning tamoyillari, bu sohadagi dolzarb muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar tahlil qilinadi. Shuningdek, tashqi iqtisodiy faoliyatning rivojlanishida innovatsiyalarni joriy etish, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash va strategik rejalashtirishning ahamiyati batafsil yoritiladi.

Metodlar

Tashqi iqtisodiy faoliyatga oid nazariy adabiyotlar va xalqaro amaliyotdagi tajribalar o‘rganilib, umumlashtirilgan xulosalar chiqarildi. Korxonaning ichki va tashqi bozorlarda faoliyatini solishtirish orqali tashqi iqtisodiy faoliyatning ustunliklari aniqlab berildi. Xalqaro savdo va investitsiyalarga oid iqtisodiy ko‘rsatkichlar tahlil qilindi. Korxonalar faoliyati haqidagi ma‘lumotlar asosida real amaliy tajribalar keltirildi.

Natijalar

Tashqi iqtisodiy faoliyatni samarali boshqarish korxonaga qo‘shimcha daromad manbalarini yaratish imkonini beradi. Innovatsiyalarni joriy qilish va xalqaro marketing strategiyalarini to‘g‘ri ishlab chiqish eksport hajmini

o'shishga yordam beradi. Risklarni boshqarish tamoyillarini qo'llash valyuta kurslaridagi o'zgarishlar va boshqa tashqi omillar ta'sirini kamaytiradi. Xalqaro qonunchilikka rioya qilish korxonaning huquqiy xavfsizligini ta'minlaydi va chet el bozorlariga kirishni osonlashtiradi.

Tashqi iqtisodiy faoliyatning mohiyati va ahamiyati

Tashqi iqtisodiy faoliyat (TIF) xalqaro iqtisodiy munosabatlarning ajralmas qismi bo'lib, korxonalar, davlat va boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlarning chet el davlatlari bilan iqtisodiy hamkorlik qilish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Ushbu faoliyat eksport va import operatsiyalari, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, hamkorlik shartnomalari tuzish va texnologiyalarni transfer qilish kabi yo'nalishlarni qamrab oladi.¹

Tashqi iqtisodiy faoliyatning mohiyati asosan iqtisodiy aloqalarni kengaytirish va xalqaro bozorning talablariga moslashish orqali ichki va tashqi resurslardan maksimal darajada foydalanishga asoslanadi. Ushbu faoliyatning asosiy maqsadi korxonaning xalqaro bozorda raqobatbardoshligini oshirish va qo'shimcha iqtisodiy samaradorlikka erishishdir.²

TIFning ahamiyati quyidagi asosiy omillarda namoyon bo'ladi:

✓ Eksport imkoniyatlarini kengaytirish: Tashqi iqtisodiy faoliyat korxonalariga chet el bozorlari bilan ishlash imkonini beradi, bu esa yangi daromad manbalarini shakllantiradi va ichki bozorning cheklanganligini qoplashga yordam beradi.

✓ Innovatsion texnologiyalarni jalb qilish: Tashqi hamkorlik orqali korxonalar rivojlangan texnologiyalarni joriy etib, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirishi va mahsulot sifatini oshirishi mumkin.

✓ Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash: Xalqaro bozorlardagi barqaror savdo munosabatlari iqtisodiy inqirozlarni yengib o'tishda muhim rol o'ynaydi.

¹ Cavusgil, S. T., Knight, G., Riesenberger, J. R., Rammal, H. G., & Rose, E. L. (2014). International business. Pearson Australia;

² Hill, C. W. (2022). Global business today. McGraw-Hill;

✓ Xalqaro tajriba va bilimlar almashinuvi: Xorijiy korxonalar bilan hamkorlik qilish orqali yangi menejment usullari, marketing strategiyalari va biznes modellari haqida bilimlarga ega bo‘lish mumkin.

TIFning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun davlat siyosati va korxonaning strategik yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Davlatlar tashqi savdo balansini ushlab turish, bojxona tariflarini boshqarish va eksportni qo‘llab-quvvatlash orqali korxonalar faoliyatini rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, korxonalar xalqaro bozorlarda muvaffaqiyat qozonish uchun malakali kadrlarni tayyorlash, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga e‘tibor qaratishi lozim.³

Tashqi iqtisodiy faoliyatning asosiy tamoyillari

Tashqi iqtisodiy faoliyat (TIF) korxonalar uchun xalqaro bozorda muvaffaqiyat qozonishning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu faoliyatni samarali boshqarish uchun korxonalar va davlatlar o‘z faoliyatini muayyan tamoyillarga asoslangan holda tashkil etishi lozim. TIFning asosiy tamoyillari uning xalqaro me‘yorlarga muvofiqligini ta‘minlash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va xalqaro bozorda raqobatbardoshlikni mustahkamlashga qaratilgan. Quyida ushbu tamoyillar batafsil yoritiladi.⁴

Strategik rejalashtirish tamoyili – tashqi iqtisodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun korxonaga uzoq muddatli strategik reja tuzishi kerak. Misol tariqasida ushbu reja quyidagilardan iborat:

- ✓ Bozor segmentatsiyasi va maqsadli auditoriyani aniqlash;
- ✓ Raqobatchilar tahlili va xalqaro bozordagi tendensiyalarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Strategik rejalashtirish orqali korxonalar resurslarini to‘g‘ri taqsimlab, xorijiy bozor talablariga mos mahsulot yoki xizmatlarni taklif etishi mumkin.⁵

³ Kotler, P., & Keller, K. (2003). Marketing Management, (international version);

⁴ Hill, C. W. (2022). Global business today. McGraw-Hill;

⁵ Cavusgil, S. T., Knight, G., Riesenberger, J. R., Rammal, H. G., & Rose, E. L. (2014). International business. Pearson Australia;

. Xalqaro qonunchilikka rioya qilish tamoyili – tashqi iqtisodiy faoliyat xalqaro me’yorlar va qonunchilikka mos kelishi kerak. Bu:

- ✓ Bojxona tartib-qoidalari, eksport-import cheklovlari va tariflarga rioya qilish;
- ✓ Savdo shartnomalari va xalqaro savdo tashkilotlari qoidalarini bajarishni talab qiladi. Xalqaro qonunchilikka moslashish korxonalar uchun huquqiy xavfsizlikni ta’minlaydi va kelishmovchiliklarning oldini oladi.⁶

Innovatsiyalar va texnologiyalarni joriy qilish tamoyili – xalqaro bozorda muvaffaqiyat qozonish uchun korxonalar yangi texnologiyalarni joriy qilishga e’tibor qaratishi lozim. Innovatsiyalar:

- ✓ Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
- ✓ Mahsulot sifatini yaxshilash va yangi bozor segmentlarini o’zlashtirish imkonini beradi. Masalan, texnologik yangiliklar eksport qilinadigan mahsulotlarni xalqaro standartlarga moslashtirishga yordam beradi.⁷

Marketing tamoyili – tashqi bozorda muvaffaqiyat qozonish uchun xalqaro marketing strategiyalarini ishlab chiqish zarur. Bunda quyidagi yo‘nalishlar muhim:

- ✓ Mahsulot va xizmatlarning xalqaro bozordagi talabga mosligi;
- ✓ Bozor ehtiyojlariga mos reklama va narx belgilash strategiyalari.

Yaxshi marketing yondashuvi korxonaga xalqaro bozorda barqaror imidj yaratishda yordam beradi.

Resurslarni samarali boshqarish tamoyili – tashqi iqtisodiy faoliyatda moddiy, moliyaviy va intellektual resurslarni to‘g‘ri boshqarish zarur. Bu tamoyil:

- ✓ Xarajatlarni kamaytirish va foydani oshirish;
- ✓ Resurslardan samarali foydalanish orqali mahsulot narxini raqobatbardosh darajada saqlashga qaratilgan.⁸

⁶ Kotler, P., & Keller, K. (2003). Marketing Management, (international version);

⁷ Abdurahmonov J. (2021). Eksport-import operatsiyalarni boshqarish. Toshkent.

⁸ Hill, C. W. (2022). Global business today. McGraw-Hill;

Risklarni boshqarish tamoyili – xalqaro savdo va investitsiyalardagi noaniqliklar tufayli risklarni boshqarish tamoyili muhim hisoblanadi. Korxonalar:

- ✓ Valyuta kurslarining o'zgarishi, bojxona cheklovlari va siyosiy xavflarni tahlil qilishi;
- ✓ Sug'urta mexanizmlaridan foydalanishi va alternativ strategiyalar ishlab chiqishi kerak.⁹

Xulosa

Tashqi iqtisodiy faoliyat korxonalar uchun iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va xalqaro bozorda raqobatbardosh bo'lishda muhim vosita hisoblanadi. Strategik rejalashtirish, innovatsiyalarni joriy qilish, marketing tamoyillariga amal qilish va risklarni boshqarish orqali korxonalar samaradorligini oshirishi mumkin. Xalqaro savdo qonun-qoidalariga rioya qilish esa korxonalar uchun chet el bozorlarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, davlat siyosati va qo'llab-quvvatlash mexanizmlari tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, xalqaro bozorlarda muvaffaqiyat qozonish uchun korxonalar resurslaridan oqilona foydalanish va samarali boshqaruv tizimini shakllantirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Cavusgil, S. T., Knight, G., Riesenberger, J. R., Rammal, H. G., & Rose, E. L. (2014). International business. Pearson Australia;
2. Kotler, P., & Keller, K. (2003). Marketing Management, (international version);
3. Hill, C. W. (2022). Global business today. McGraw-Hill;
4. Abdurahmonov J. (2021). Eksport-import operatsiyalarni boshqarish. Toshkent.

⁹ Kotler, P., & Keller, K. (2003). Marketing Management, (international version);